

FERHAT ÇAKAJ

ZEMËRIMI

ROMAN

FERHAT ÇAKAJ

ZEMËRIMI

roman

76397

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRI»

KAPITULLI I PARË

— Baba, te Lisat kanë ardhur tre trima dhe kërkojnë Dan Delinë, — tha çuni i vogël i Sokolëve.

— Kush janë ata trima, bir?

— Një trupmadh sa një lis, një plakush sa një grusht dhe një plak i bukur.

Plaku i Sokolëve u zgjat në dritaren e kasolles dhe shikoi ata të tre te Lisat.

— Arritën Jupi, Sahiti dhe Harun Krevena, — tha ai.

Dan Delia mori armët dhe doli. Plaku e përcolli, ndër-sa pas u shkante njëri nga djemtë me kalin e shalës për freri. Pas atyre të treve qëndronte një grup vullnetarësh të armatosur. Jupi dhe ata të dy po rrinin nën hije.

— Përse nuk u kthyet të pinit një pikë ujë? — u tha plaku.

— S'kemi kohë. Dan, na pri! — tha Jupi. Hodhi tutje bishtin e cigares dhe u ngrit. Dani e ndoqi me vëmendje se me sa kujdes i hipi kalit të shalës dhe se si u hepua leh-

të kafsha. Sahiti me Harunin diçka po bisedonin me zë të ulët.

— Të na prijnë pleqtë, ne po i ndjekim, — i tha Dan Delia.

— Ec, burrë! Një herë të kemi vënë të parë. Na pri!

Dani e kuptoi se Jupi ishte i mërzhitur. Diçka i ka ndodhur andej lart gjatë kushtrimit, mendoi. U takua me plakun e Sokolëve dhe ndoqi rrugën. Tërthorja zbriste në Përroin e Shiut. Një grup i madh malësorësh, hipur në kuaj, dolën nga Përroi dhe e morën me revan rrugën që humbiste mes frutoreve të fshatit Nangë. Pluhuri i tyre ngrihej lart i zbardhulët si një rrezë dhe binte lehtë-lehtë. Ishte mesditë dhe dielli përvëlonte, sa pëlciste gjinkalla.

— A zbritën të gjithë të tutë? — e pyeti Dani

— Zbritën. Përpara i kemi.

Ku e ka hallin ky mendoi Dan Delia. Ç'i ka ndodhur andej?

— Si thua, a do ta formojmë dot pesëqindëshen? Tjetri i shfryu kalit dhe i erdhi pranë.

— Bash kjo po më mundon, — i tha.

— Duhet të vijnë! — tha Dan Delia dhe i ra kalit. Tjetri e ndoqi pas. Ai e kishte edhe vetë këtë shqetësim, po nuk e shfaqte. Ishte kryetar i besës së luginës. Njëzet e shtatë vjetët ia kishin mësuar kaq gjë. Vërtet nuk ishte i pasur, por ishte i mençur dhe trim, dy gjërat më të cmuara të burrit, prandaj e kishin vënë të parë. Tani ai do t'i printe kuvendit të burrave e çdo gjë duhej të shkonte mirë dhe e menduar dhjetë herë. Kurse Ejup Topojani është nga ata njerëz që në fushën e betejës hidhen si kokrra e rrufesë dhe kapen fyt më fyt me vdekjen, po që në shtëpizën e tij në Topojanin e varfër malor, kur i mblidhen rreth vatrës diem e nipa, i dridhet zemra, kur dëgjon ankimin e foshniës në djep. Ai flet fare pak, po nuk e fsheh dot atë që ndien. Ndryshe është puna e tij kur është për të bërë, ai o e çon atë deri në fund, o nuk kthehet pas.

Plaku i vogël sa një grusht nuk është tamam plak. Ai është vetëm pesëdhjetë e gjashtë vjeç dhe është i shkathët si një shqarth. Flokët e verdhë, të zbardhur i ulen pa rre-

gull nën qeleshe dhe kështu duket vërtet plak po, kur hi-pën mbi kalë, shkathtësia e tij është prej djaloshi. Njeri më të shkathët nuk gjen në Brekijën e tij.

Atij dhe Ejup Topojanit populli u ka ngritur këngë për së gjalli, sepse të dy lanë nam në ballë të kryengritësve lumjanë dy vjet më parë. Sahiti është i vrullshëm dhe nuk e ka vetëpërmbytjen e as shpirtin e ndjeshëm të Ejupit. Duket sikur të dy plotësojnë njëri-tjetrin. Të dy shkojnë në luftë, të dy kthehen tok në Brekijë o Topojan, si t'u qëllojë rruga, të dy kanë vetëm një këngë. Ishin këta të dy që e zgjodhën Dan Delinë kryetar të besës dhe tani i shkojnë pas dhe e dëgjojnë, ndonëse ata janë më të vjetër dhe Dan Delia e di mirë kë ka me vete.

I katërti, plaku i bukur, siç tha çuni i mençur i Sokolëve të varfër, është Harun Krevena. Vërtet që ai ka mbushur gjashtëdhjetë e kusur vjet dhe kokën e mustaqen i ka borë të bardha nga pleqëria, por ai është nga ata që i njeh tërë luginë për jetën e varfër e të ndershme dhe për fjalën e mençur, që zë vend përherë mes burrave. Haruni e ndjek pas e i gjendet pranë Dan Delisë në kuvend dhe në çaste të vështira e kështu i është bërë këshilltari më i mirë. Vërtet që Haruni nuk merr pjesë ndër beteja si Sahiti dhe Ejupi, e as që ka këngë që t'i këndohen për së gjalli, po gëzon nderimin e tërë burrave në kuvend.

Dan Delia qëndroi. Tre të tjerët i shkuan pranë.

— Si thoni, burra, a qëndrojmë pak të pimë një kafe elbi te Tyxhari?

— Më mirë të ecim, — tha Haruni.

— Të ecim, të ecim! — tha Sahiti.

— Këtu te Tyxhari nuk më pëlqen kafja, — tha Ejupi.

Ata vijuan rrugën. Ajo dilte nga mesi i kopshtijeve dhe mernte në livadh të hapur, të përvëlur nga dielli i gu-shtit. Mbi rrugë, përpara dyqanit të Tyxharit, ata panë tek rrinin kokë më kokë Selam Bylykun, blegtorin më të madh të Lumës, Ali Agën, pronarin më të madh të tokës, Dostan Tyxharin, zotin e lirës dhe të borxhit dhe Murhan Orhan Burhan Bajraktarin, pushkën e krahinës, gjithë njerëzit e

tij merrnin rrogë e kokë nga Perandoria, sepse ishin në shërbim të saj.

Ata bisedonin kokë më kokë punët e tyre. Si panë Dan Delinë me shokë, ata e lanë bisedën dhe u mbështetën mirë nëpër karrige. Në tavolinën pranë ishin nja pesë e gjashtë djem të mitur, të veshur mirë, që ndiqnin me vëmendje Selamin me shokë.

Po këta përse i kanë marrë djemtë? mendoi Dani. Apo duan t'i stërvitin si konkat. Nga një anë nuk e kanë keq. Të gjithë kemi kaluar shkollën e kullës pasdarke dhe këto kuvende. Paria di më mirë t'i gatitë bijtë e vet.

— Bëzaju, Dan, bir! — tha Harun Krevena. — E kërkon nderi e puna.

Dan Delia shikoi plakun me buzë në gaz.

— Njatjeta, burra!

— Tjeta! — tha Selam Bylyku.

— Hë, më të ... — Murhanit nuk iu mor vesh.

— Merhaba! — tha Ali Aga.

— Hajde, bujrim, Dan Zagora! — tha Dostan Tyxhari.

— Një herë tjetër, Dosë! — i tha Sahiti

U kuptua prej të gjithëve që ai e thirri me nofkën e njohur Tyxharin, jo për gjë, po sepse ai i zuri ngoje Dan Delisë Zagorën. Këtë e bënte zakonisht Murhani, kurse tani e bëri Tyxhari, për t'i kujtuar burgun ku kishte lindur Dani. Në rrethana të tjera Sahiti mund të bënte edhe ndonjë shaka më të rëndë me Tyxharin, po tani ishte dhënë kushtrimi, po mblidhej kuvendi i burrave. Kishin lënë mënjane ngatërresat, bile edhe gjakmarrjet. Jo, jo. Shahiti nuk do ta tepronte. Ata po mblidheshin të shkonin në Prizren se po rrezikoheshin Shqipëria, nuk kishte vend për të ngacmuar urët. I parë e i mbramë do të shkonin atje ku thërriste nderi. Sahiti i dinte mirë punët. Dosë! E po kaq. Boll, meqë e kërkoi vetë, thoshte me vete.

Dani kishte vënë buzën në gaz dhe vijoi rrugën.

— Ju presim në kuvend! — u thirri. — Mirë ardhshi!

— Mirë ju gjetshim! — tha Bylyku.

— Hë, më të...

— Do të vijmë, do të vijmë...

Mbi rrugë dhe nën rrugë Dani pa shumë malësorë të armatosur që pritnin nën hije. «Sigurisht janë me ata», — tha me vete Dani. Shikoi Sahitin dhe e pyeti:

— Përse iu gjegje Tyxharit ashtu?

— Borxh i zakonshëm, mor bir. Po ti mos u bëj merak. Nuk i mbetet hatri Dosës prej meje. A e dini pse?... Dosë e thërresin qyshkur. Nuk i mbetet hatri, jo, jua thotë ky Sahiti i keq juve. Ai hani i mallkuar i Dosës është perëndia e vet. Nuk pyet për nofkat Dosa, jo. As për Shqipërinë. E di ky gjoks sa i dhimbset Shqipëria atij. Pak i bëhet vonë në ikën turku dhe vjen sërbi, mjafton që ky të ketë hapur rrugën e tregut. Mjafton që gazetet e atij hani të mallkuar të mbushen me mallra dhe karvani të shkojë e të vijë i sigurt. S'e njihni ju, mor bir. Ai e mjel florinë prej të gjithëve. I pe ata tre gjelat që kokërnezin atje në avlli? Të tre e ndyjnë parillëkun e vet për flori. I bien në gjunjë Dosës. Dhe ai nuk ua kursen, por i fut në borxhe aq shumë, sa asnjëri nga ata nuk e ngre dot kokën përpara tij. Të tre ata e urrejnë dhe e thërrasin Dosë prapa krahëve, veç Murhanit. Murhani ia thotë ballafaqas. E kam dëgjuar vetë, ndërsa ai qesh. Nuk i bëhet vonë, jo. Prandaj ia përplas, që ta marrë vesh se edhe ne nuk i lëmë kusur kur e kërkon vetë.

Sahiti vazhdoi të tregonte raste të tjera shakash të tilla me Dosën, ndërsa Dan Delia nuk po e ndiqte. Kishte vënë buzën në gaz dhe kalin e kishte lënë të ecte pa ngutje.

«Ec, ec, Dan Zagora! — tha me vete. — Po, po. Unë jam Dan Zagora, Tyxhar».

Ai i shikonte si në mjegull ato copa bisedash që bënte e ëma me të atin për këtë gjë.

Një herë, vetëm një herë i ishte ankuar ajo babait se kishte uri. «Një grua shtatzënë që ka uri, — tha me vete. — Kjo gjë e nisi babanë me ca shokë tej maleve që t'u bënin selam staneve të të pasurve» ... Eh, varfëri e shkretë! Siç thoshte babai, ajo ishte një stinë e një viti zie. Kishte shumë vdekje nga uria. Prandaj ishin nisur. Ku nuk të mbyt varfëria!

Po në vend që të kishin rënë në mall e gjë të ndonjë zengjini, si Bylyku ynë, ishin takuar keqas me bravaret e fshatit. Kishin zënë e lidhur bariun. Bile ca prej tyre kishin dashur ta vritnin, po baba Selë i ishte afruar bariut të lidhur në grykë të shpellës. Kishte marrë vesh se bagëtia e zënë ishin bravare të fshatit. Bravaret e të varfërve nuk i çojmë në Lumë, se është turp e faqja e zezë.

Kështu u kishte folur im atë. Këtë zemër ka pasur Sela im. Të tjerët nuk i besonin bariut. Po gënjeu, e paguan me kokë, u kishte thënë im atë. Po ky burrë nuk gënjen. Lirojeni, e paça në besën time!

Dëgio, o lumjan, i kishte thënë bariu i lidhur, prej te je mora besë. Po të qëlloi ty e shokët e tu, të jeni në rrezik, ejani në kënd të Bardhanjorit, te çezma, rrëzë shkëmbit. Aty është kulla jonë e vetmuar. Sipër kemi malin, poshtë përroin e thellë. Kulla ime për ju do të ietë hapur. Të jeni të sigurt, se, pa u shuar me krejt të mitë, nuk ju pret dot kush as fijen e flokut. Im vëlla, Sadriu, sillet rrotull këtyre maleve me cetën. Po e takuat kund, tregojini ç'ju ndodhi me Brahim Zagorën, ai e di vetë pastaj si t'ju ndihmojë.

Im atë e kishte nisur Brahimin me bravaret për në fshat. Ai shpesh thoshte se të varfrit i ngjainë njëri-tjetrit, pavarësisht nga janë e ku janë. Megjithëkëtë, im atë e kishte marrë pas deri brenda në Bardhanjor, po bravaret ishin shpërndarë shtëni më shtëpi. Brahimi kishte futur në oborrin e vet vetëm dhjetë dhi.

Ishin kthyer në Lumë me pak gjë, fare pak gjë. Edhe atë ua grabitën xhandarët e Murhanëve. Atëherë datat bëjnë atë vrasjen ndër ta... Pastaj kishin ardhur fill te ne. Me sa tregonte nëna njëherë, ajo ka qenë një ditë shiu dimëror. Në oborrin e kullës sonë kishin hyrë njëri pas tjetrit dhe i kishin treguar babait.

Mirë ia bëtë qenit, u kishte thënë babai. Qëruat një bagjë që na qelbi luginën.

E kishin pleqëruar punën. Sigurisht e dinin se pushka e Murhanëve dhe e turkut do t'i ndiqte pas. Dhe im atë ki-

shte gjetur vetëm një rrugë shpëtimi. E kishte marrë për- sipër vrasjen.

Unë po iki, u kishte thënë. Po iki me gjithë fëmijë. Ju rrini. Më mirë le të më ndjekë mua pushka e Murhanëve. Edhe po të rri, njësoj është. Ata shkak kanë dashur dhe do të hakmerren, pavarësisht në kam apo nuk kam dorë. Ju e kuptoni, Murhanët nuk i kam frikë, po ju mund të rrini të qetë, dhe unë vetë i kam fëmijët të vegjël, që t'i lë kaq herët me halle.. Unë do të shkoj diku, ju rrini.

— Po Rudanën? — e kishin pyetur dajat. Atë me ve- te, u kishte thënë ai.

Kështu ikën në Zagorë te Brahimi. Dy muaj më vonë linda unë. Unë, Dan Zagora, Tyxhar... Lugina e mori vesh të vërtetën dhe i këndoi babait atë këngën:

*Bukën në dorë, kripën përmbi,
pushkën në krahë, qefinin në gji...*

Ah! tha me vete. Drejtoi trupin dhe nxiti kalin. Rru- ga kalonte në rrahjen e zhveshur tërë zallishtë dhe gurë. Tamam aty nisnin rrëzat e Gjalicës, që ngrihej menjëherë lart. Shkëmborja kthente të nxehtët dhe ata e ndien edhe më shumë vapën zhuritëse. Tani ishte mesditë dhe fi- je bari nuk lëvizte.

Poshtë, nën Shtiçen, fusha ishte mbushur plot vull- netarë të armatosur, të cilët kishin ardhur që me thirrjen e parë. Pak pa hyrë në fshat, Sahit Gega pa një kalorës që po vinte me galop drejt tyre, nëpër djerrinë.

— Shihni, shihni kush po vjen! — tha.

— Shehit Shehu! — tha Ejupi.

— Bash Shehiti, — tha Haruni.

Ata qëndruan dhe e pritën. Shehiti erdhi pranë tyre.

— Si më kaluat pranë kullës dhe s'më bëzajtët, — tha Shehiti. Ai kishte rendur me pelën e tij nga rruga tjetër mes fushës.

— Menduam se ishe nisur, — i tha Dani.

— Qysh iki unë pa ju... — Tha Shehiti tërë gaz. Dani e kuptonte që Shehiti ishte i kënaqur se e kishin caktuar

imam batalioni dhe ai e llogariste veten me prijësit e tjerë të njëjstëve. Pelën e kishte mbajtur mirë dhe nuk e mundonte.

«Sa mirë bëmë që e caktuam imam batalioni këtë, — tha me vete Dani. — I qan syri për një çikë dukje. Aq më tepër që tek ata të tre secili është i parë në të vetët dhe i barabartë mes të barabartësh. Ky është ligji ynë i hekurt në luginë. Nuk u shkojnë më të vjetrat, kur shtyjnë njëri-tjetrin me bërryla dhe me thikë nën sjetulla që ndër dy njëri të jetë i parë.

Ata arritën nën rrapin e madh mes fushës. Aty gjetën pjesën më të madhe të prijësve të nënrepartëve. Të tjerët po vinin nga anë të ndryshme, duke lënë vullnetarët e armatosur nën hijet e afërta, larg rrapit.

★

★

★

Kuvendi u hap në orën pesëmbëdhjetë. Të njëzet e shtatë prijësit kishin zënë vend rreth e rrotull hijes së rrapit si në një sofër të madhe. Tutje fusha nxinte prej vullnetarëve kryengritës.

Dan Delia e dinte se po në këtë orë zhvilloheshin kuvende te Arra prej Dem Pecanit, te Hasi i Rrafshit prej Rexhep Agës, te Vau i Spasit prej Hasan Manjanit. Edhe ata po jepnin besën po në atë orë. Edhe ata po grumbullonin nënrepartet e tyre me vullnetarë për Prizren. Mundet që Lidhja t'i linte edhe në pritje, ose edhe mund t'i niste për Plavë o diku tjetër. Ai një gjë e dinte të sigurt: krahinat ishin ngritur të gjitha dhe bash në këtë orë po jepnin besën e po organizoheshin. Vetë Abdyl Frashëri, kur u kthye nga Dibra, tha se ishte ngritur më këmbë gjithë Shqipëria.

Gjithë Shqipëria! Edhe ne si gjithë Shqipëria, mendoj dhe zemra i rrahu.

— Burra, — u tha Dan Delia, — besoj e keni marrë vesh përse u thirr ky kuvend?

— E dimë. E dimë, — u ngrit një murmurimë e përgjithshme.